

12. ročník „puchmajerovské“ konference

Spolková činnost v 19. století

(K blížícímu se 175. výročí založení Spolku radnických ochotníků)

Kde: Synagoga v Radnicích, Na Potočích 221, 338 28 Radnice

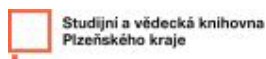
Kdy: 17.–18. října 2024

Kontakty na pořadatele:

Dotazy organizační v Radnicích: **René Keller**, rkeller@centrum.cz, **721 223 091**

Odborné dotazy: David Franta, dfranta@gym-kt.cz

Dotazy web, publikace, GDPR: Daniel Bechný, bechny.daniel@svkpk.cz

Čtvrtek 17. 10.

- 8:45–9:30 prezence účastníků
- 9:30–9:50 úvodní slova: **Ing. Libor Picka** (člen rady kraje pro oblast kultury, památkové péče a cestovního ruchu Plzeňského kraje); **programový výbor**
- 9:50–10:00 křest knihy *České země od konce 18. do 1. poloviny 19. století v souřadnicích vzdělávání a náboženství*
- 10:00–10:15 **prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.** (Historický ústav AV ČR v Praze; Ústav českých dějin FF UK v Praze)

Legislativní základy spolkové činnosti v českých zemích v 19. století

Vstupní referát se bude zabývat spolkovou činností jako jednou z forem veřejného života rodící se občanské společnosti v českých zemích. Svoboda spolčování byla také hlavním požadavkem emancipujícího se měšťanstva. Živelné spolčování bylo rychle nahrazeno spolkovou legislativou. Za první spolkovou normu či předpis lze považovat dekret dvorské kanceláře z 5. 11. 1843, kterým byly regulovány i dělnické pokladní spolky. Následoval Prozatímní spolkový zákon v roce 1849 a spolkový zákon z 25. 11. 1852. Skutečné prosazení liberálního spolkového práva přinesl až spolkový z 15. 11. 1867, který se stal součástí tzv. Prosincové ústavy. Rozeznával čtyři druhy spolčování, a sice spolky výrobní, náboženské společnosti a řády, živnostenské spolky a bratrské pokladny. Zvláštním druhem spolčování byly politické spolky a také družstva. Jejich existenci postavil na legální základ. zákon o společenstvech z 9. 4. 1873.

- 10:15–10:30 **doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.** (katedra antropologie FF ZČU v Plzni; katedra historických věd FHS UK v Praze)

Židovské spolky v českých zemích v poslední třetině 19. století. Mezi češtvím, židovstvím a národním židovstvím

České země byly prostorem, kde se „stýkaly a potýkaly“ české, německé a židovské zájmy. V tradičním českém pohledu se židovství spojovalo s němečtvím, přestože již v poslední třetině 19. století vznikl první českožidovský spolek, na který posléze navázaly další korporace. 90. léta byla pak ve znamení vzniku korporací národně židovských (sionistických). Referát se zaměří na význam těchto spolků pro mezi-etnický

dialog v českých zemích a pro reformu židovství. Přitom se pokusí zohlednit i situaci na Plzeňsku.

- 10:30–11:00 **PhDr. Jitka Janečková** (Archiv města Plzně)

Počátky spolkového života v rámci česko-německého soupeření v Plzni

S proměnou Plzně v průmyslové centrum ve 2. pol. 19. století i česko-německé soupeření ve vedení města započal národnostní kvas také ve spolkové činnosti. V příspěvku se zaměřím na zakládání a činnost prvních českých spolků (Slovanská lípa, Sokol, Národní jednota pošumavská atd.) a německých (Leseverein, Aar, Böhmerwaldbund, Bundesgruppe Pilsen atd.) spolků. Spolkový život tehdy představoval nejen soupeření, často též vzájemné ovlivňování činnosti.

- 11:15–11:30 diskuse
- 11:30–11:45 přestávka na kávu
- 11:45–12:00 **doc. PaedDr. Helena Chýlová, Ph.D.** (katedra českého jazyka a literatury FPE ZČU v Plzni)

Vybrané didaktické texty členů Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni

Příspěvek analyzuje z několika aspektů didakticky zaměřené texty pro mládež, jejichž autory jsou členové Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni vzniklého v druhé polovině 19. století. Soustřeďuje se především na činnost vzdělávacího spolkového oboru a na učebnicové i neučebnicové texty, především učebnice cizích jazyků. Objektem zájmu autorky jsou *Praktická mluvnice polská s čítankou* Františka Aloise Hory, *Böhmische Schulgrammatik für die unteren Klassen der Mittelschulen mit Schülern deutscher Muttersprache* a *Průvodce po Šumavě* Tomáše Cimrhanzla, *Vánoce ve Lhotě Zábabské: poučné a zábavné čtení pro mládež* Pavla Jedličky a *Poučná a mravokárná píseň o jednom nepořádném studentovi jménem Václavu Dejmalovi* Václava Pečenky.

- 12:00–12:15 **Mgr. Jiří Polívka** (katedra hudební výchovy a kultury FPE ZČU v Plzni)

Výběr z historie Hlaholu plzeňského

Tento příspěvek se zaměřuje na představení vybraných významných částí historie Hlaholu plzeňského, sboru a zároveň spolku, který svou činností po mnohá desetiletí

ovlivňoval kulturně-společenský život ve městě. Badatelsky vychází z archivních fondů, literatury, periodik i dobového tisku. Po vzoru mnohých dalších sborů napříč celou zemí následoval Hlahol trend zájmu o českou hudební kulturu a tvorbu, díky čemuž mohl spolupracovat s mnohými osobnostmi národního nebo regionálního významu. Vytrvalá snaha v pěvecké činnosti a víra v národní identitu umožnily tomuto seskupení existenci i navzdory mnohým dějinným změnám politického či sociálního rázu. Závěry práce zdůrazňují význam tohoto tělesa pro plzeňský region i českou sborovou tradici.

- 12:15–12:30 **Mgr. Jakub Samek** (Městské muzeum a galerie Vodňany; Ústav archivnictví a pomocných věd historických FF JČU v Českých Budějovicích)

Řády, medaile a odznaky schlaraffské říše Pilsenia

Příspěvek bude zaměřen na stručné představení historie spolku Schlaraffia (resp. pobočky Pilsenia), který v Plzni působil od roku 1888 do začátku druhé světové války. Schlaraffia byla známá nejen pro pěstování kulturního života, ale také pro umění recese. Členové se převlékali za rytíře, scházeli se v „hradu“ a uznávali sovi božstvo. Ke správným rytířům nesměli chybět ani vyznamenání, kterých spolek emitoval značné množství. Z celého světa jsou známy tisíce různých schlaraffských dekorací. Plzeňská říše emitovala za dobu své existence přes 30 různých odznáček, řádů či pamětních medailí. Právě na ně bude zaměřena stěžejní část příspěvku, přičemž budou posluchačům představeny dosavadní závěry v bádání na poli schlaraffské faleristiky.

- 12:30–12:45 diskuse
- 12:45–14:45 oběd

- 14:45–15:00 **PaedDr. Jana Vejvodová, CSc.** (katedra českého jazyka a literatury FPE ZČU v Plzni)

Spolkový život ve Štáhlavech a Štáhlavicích v 19. století a v první polovině 20. století

Příspěvek se zaměřuje na analýzu spolkového života ve dvou sousedních obcích, Štáhlavech a Štáhlavicích, v období od 19. století do první poloviny 20. století. V této době došlo k významným společenským a politickým změnám, které ovlivnily také činnost místních spolků a organizací. Studie vychází z archivních materiálů, dobových dokumentů a kronik, které poskytují komplexní pohled na vznik, vývoj a význam různých typů spolků v těchto obcích.

- 15:00–15:15 **PhDr. David Franta, Ph.D.** (katedra českého jazyka a literatury FPE ZČU v Plzni; Gymnázium Jaroslava Vrchlického, Klatovy)

Oslavy na počest Josefa Franty Šumavského v 19. století na Klatovsku v gesci českých spolků

Příspěvek se bude zabývat festiviti na počest Josefa Franty Šumavského, představitele české národní emancipace 1. poloviny 19. století, na Klatovsku a Domažlicku, organizovanými českými spolky (akademický spolek Radbuza, pěvecký spolek Hlahol, spolek českých spisovatelů Svatobor). 2. polovina 19. století bude na př. oslav připomínajících českého vlastence představena jako doba spolků, hesel a slavností.

- 15:15–15:30 **Bc. Anna Štréblová** (katedra českého jazyka a literatury FPE ZČU v Plzni)

Dobročinný a vlastenecký spolek paní a dívek Božena Němcová

Příspěvek pojednává o Dobročinném a vlasteneckém spolku paní a dívek Božena Němcová, který navazuje na odkaz slavné spisovatelky Boženy Němcové na Chodsku. Příspěvek poskytuje analýzu vzniku tohoto spolku, přičemž zvláštní pozornost věnuje zakládajícím ženám, které svým úsilím a odhodláním položily jeho základy. Dále je obsaženo zkoumání vývoje a aktivity spolku v průběhu let, jež zahrnují široké spektrum kulturních, vzdělávacích a charitativních činností. Příspěvek tak nabízí komplexní pohled na význam a dědictví tohoto spolku v regionálním kontextu.

- 15:30–15:45 **PhDr. Ladislav Futtera** (katedra českého jazyka a literatury Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci; Gymnázium Dr. Josefa Pekaře, Mladá Boleslav)

Spolky bez spolků. Spolčování středoškolských studentů na konci 19. století (na příkladu gymnázia v Mladé Boleslavi)

„Žákům škol středních jest zakázáno zřizovati mezi sebou spolky nebo býti členy spolků a účastniti se jednot studentských; též se žáci vážně varují před vyhledáváním styků s kruhy mimoškolskými,“ hlásal Řád disciplinární středních škol českých z roku 1874. Až do rozpadu habsburské monarchie zůstalo žákům středních škol členství v úředně registrovaných spolcích zapovězeno. Navrhovaný příspěvek se zaměří na analýzu strategií, jimiž středoškoláci tomuto stavu čelili a možností spolčování mimo oficiální spolky. Sledovány přitom budou svépomocné aktivity studentů nezávislé na existujících

síti spolků, komunikace stávajících spolků s neoficiálními studentskými komunikačními sítěmi a postoje pedagogického sboru k těmto aktivitám. Materiálově příspěvek vychází ze situace na státním gymnáziu v Mladé Boleslavi, opírá se především o korespondenci a zápisky Josefa Pekaře a Josefa Vítězslava Šimáka a Josefa Macha, kteří zde studovali v 80. a 90. letech 19. století.

- 15:45–16:00 diskuse
- 16:00–16:15 přestávka na kávu
- od 18:00 večere

POZN:

Pátek 18. 10.

- 8:45–9:30 prezence účastníků
- 9:30–9:45 **Mgr. Jaroslava Smetanová, Ph.D.** (Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích)

Vznik spolkového života v maloměstech na příkladu Horažďovic a Blovic

Legislativní změny a liberalizace sociálního života v Rakousku-Uhersku v 2. polovině 19. století podmínila rozsáhlý rozvoj spolkových aktivit nejen ve velkých centrech, ale i na periferii. Demokratizace veřejného prostoru vytvořila stejný základ pro progres různých forem sdružování. Tento proces byl však ovlivněn i lokálními faktory. Maloměsto představovalo velmi častý typ lokace v českých zemích. Ačkoliv se může zdát, že se spolky v tomto typu osídlení vyvíjely podobně, do hry vstupují specifika v podobě ekonomických faktorů, blízkosti správních center či jen angažovanosti konkrétních osobností, preferujících pouze určitý typ zakládané organizace. Příspěvek přiblíží situaci ve dvou maloměstech v dnešním Plzeňském kraji v 2. polovině 19. a na začátku 20. století. Pokusí se analyzovat společné i individuální rysy vzniku spolkového života včetně zapojení lokálních elit, jejichž entuziasmus často sehrál klíčovou roli.

- 9:45–10:00 **Mgr. Radka Kinkorová** (Státní okresní archiv Domažlice v Horšovském Týně)

Hospodářské spolky v Domažlicích. Zemědělství a řemesla ve spolkovém životě Domažlic

Kromě společenských korporací vznikly i v Domažlicích spolky, jejichž prostřednictvím jejich členové hájili své profesní zájmy, spolupracovali v praktických záležitostech a vyhledávali osvětu, která by je posunula k prosperitě. V rámci domažlického i kdyňského soudního okresu působil od 60. let 19. století spolek zaměřený na podporu zemědělců. Vzdělávání svých členů a společenským záležitostem se věnovala řemeslnicko-životnostenská jednota, jejímž nejhmatatelnějším úspěchem se stalo založení odborného školství v Domažlicích. Za odvážný experiment lze označit chov bource morušového a založení hedvábnické jednoty. Po nepřilíh úspěšném začátku se spolek začal věnovat ovocnému sadovnictví, a nakonec i pěstování okrasných dřevin, čímž zcela změnil svůj původní účel. Byť si zakladatelé spolků ve stanovách určili jako cíl své činnosti především podporu oboru, nelze přehlédnout, zejména z počátku činnosti spolků, jejich nacionální směřování.

- 10:00–10:15 **prof. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.** (Ústav věd o umění a kultuře FF JČU v Českých Budějovicích)

Vítězslav Hálek a Umělecká beseda

Příspěvek se bude zabývat působením básníka Vítězslava Hála v Umělecké besedě, k jejímž zakladatelům patřil, zároveň byl dlouhá léta hlavní osobností jejího Literárního odboru. Zvláštní pozornost bude věnována analýze jeho textů, kde se vyjadřuje k Umělecké besedě (publicistika, proslovy).

- 10:15–10:30 diskuse
- 10:30–10:45 přestávka na kávu
- 10:45–11:00 **doc. PhDr. Miroslav Novotný, CSc.** (Ústav archivnictví a pomocných věd historických FF JČU v Českých Budějovicích)

Společnost tábořských ostrořelců v 19. století

S nástupem moderní doby se v tábořském veřejném a kulturním dění prosazovaly stále více nové formy společenského života, důležité místo si však stále udržovaly některé tradiční spolky. K nejstarším z nich patřili ostrořelci, ovšem vznik regulérního sboru ve městě spadá do roku 1802. Od počátku patřilo členství ve sboru k prestižním aktivitám v rámci tábořské společnosti, mnozí členové sboru se rekrutovali z řad městské elity. Mezi řádnými členy sboru tak najdeme přední tábořské měšťany, politiky, obchodníky, řemeslníky či právníky (např. Karla Guttmannsthal, Františka Josefa Klavíka či Morice Schöne), v řadách čestných členů nechyběli ani duchovní (např. místní děkani Tomáš Čekal a Josef Landkammer). Sbor si rovněž zřídil vlastní kapelu, měl vlastní prapor, uniformy, cvičiště i spolkový dům, jenž se stal střediskem společenského života města. Vedle pravidelných střeleckých cvičení se ostrořelci stali důležitou součástí všech slavnostních akcí ve městě.

- 11:00–11:15 **PhDr. Vojtěch Kessler, Ph.D. & Mgr. Josef Šrámek, Ph.D.** (Historický ústav AV ČR v Praze; Muzeum východních Čech v Hradci Králové)

„Mezi účastníky slavnosti šel jediný hlas uznání komitétu...“ Podíl občanské společnosti na vzniku a rozvoji bojiště u Hradce Králové z roku 1866

Prusko-rakouská válka z roku 1866 se přes svůj historický význam, který jí nikdy nebyl upírán, nikdy nestala součástí obecně sdíleného příběhu dějin českého národa. Na druhou stranu ovšem rok 1866 přes svou nálepku „války Němců s Němci“, případně „války imperialisticko-buržoazní“ nezmizel, i přes veškeré poryvy 20. století, z obecného povědomí a především ve východních Čechách je dnes snad až součástí jakési lokální kolektivní identity. Vysvětlení tohoto zdánlivého rozporu je třeba hledat v tom, jak a především kým byla na sklonku 19. století prusko-rakouská válka reflektována a kdo si vzal za své pečovat o paměť na válečné události roku 1866. Od počátku se zde totiž zcela dominantně realizovala soudobá občanská společnost. Od doby, kdy na přelomu 60. a 70. let 19. století vznikly na královéhradeckém bojišti, které si vezmeme za příklad, první válečné hroby a pomníky, tak především poté, co tyto první památky začaly podléhat zubu času. Jejich záchranu se ujal na sklonku roku 1888 založený Komitét pro udržování válečných pomníků na bojišti Králové-hradeckém. Jeho členům se do roku 1906 nejen podařilo chátrání válečných hrobů a pomníků zastavit, ale dokázali aktivně přispívat i k dalšímu rozvoji, přičemž jejich práci dala v zásadě někdejšímu bojišti podobu, jakou známe dodnes. Příčiněním členů Komitétu se tak staly válečné památky na rok 1866 nedílnou součástí východočeské krajiny a jejího genia loci. Příspěvek se zaměří na dokumentaci aktivit Komitétu, dopad na podobu někdejšího bojiště a neopomine ani stěžejní osobnosti spolku.

- 11:15–11:30 diskuse
- 11:30–13:15 oběd

● 13:15–13:30 **PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD., uni. doc.** (Ústav rusínského jazyka a kultúry FF Prešovskej univerzity v Prešove)

Spolky a organizácie v rusínskom obrodeneckom hnutí v horizonte troch národných obrození

Sociolingvistická štúdiá predstavuje prehľad spolkovej činnosti Rusínov od druhej polovice 19. storočia v bývalej Uhorskej monarchii (etapa prvého národného obrodzenia Rusínov), cez obdobie prvej Československej republiky (druhá etapa národného obrodzenia Rusínov) až po súčasnosť, kedy po roku 1989 Rusíni v postkokunistických štátoch Európy dostali opäť možnosť identifikovať sa so svojou národnosťou a fungovať na svojom autochtónnom území ako štátom uznaná minorita. V tomto kontexte predstavujeme v krátkosti proces kodifikácie rusínského jazyka na Slovensku a sféry jeho používania predovšetkým v rámci spolkov a organizácií, ktoré nadviazali na tradície minulých spolkov a v súčasnosti fungujú na Slovensku.

- 13:30–13:45 **Anastasija Iljinična Franta, Ph.D.** (katedra filologických studií FF ZČU v Plzni)

Zájem o rusínskou kulturu ve Společnosti milovníků ruské slovesnosti při Moskevské univerzitě

Příspěvek je věnován vztahu Společnosti milovníků ruské slovesnosti při Moskevské univerzitě ke kultuře Karpatské Rusi, především projevu N. A. Popova z 6. dubna 1870 o rusínském národním buditeli Alexandru Duchnovičovi a jeho díle. Znalosti o Rusínech ve zmíněné společnosti budou porovnávány s jinými zdroji včetně moderních.

- 13:45–14:00 diskuse
- od 14:00 rozloučení s účastníky konference

POZN: